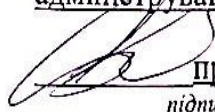

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

Допускається до захисту
Завідувач кафедри публічного управління,
адміністрування та міжнародної економіки

 назва кафедри
професор Сокольська Т.В.
підпис, вчене звання, прізвище, ініціали

« 30 » листопада 2023 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЮ СПАДЩИНОЮ В УКРАЇНІ

Виконав: Ротаєнко Володимир Федорович
прізвище, ім'я, по батькові

підпис

Керівник: професор Сокольська Тетяна Вікторівна
вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові

підпис

Рецензент: професор Гринчук Юлія Сергіївна
вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові

підпис

Я, Ротаєнко Володимир Федорович, засвідчую, що кваліфікаційну роботу виконано з дотриманням принципів академічної доброчесності.

Біла Церква – 2023

АНОТАЦІЯ
Ротаєнко Володимир Федорович. Державне управління у сфері охорони культурною спадщиною в Україні

Досліджено. Теоретико-методологічні засади державного управління у сфері охорони культурною спадщиною в Україні, зокрема, становлення та визначення цього поняття; співвідношення категорій державної діяльності, державного управління та державної політики, а також державне управління сфері охорони об'єктів культурної спадщини: політико-правовий аспект. Здійснено оцінку державної політики у сфері охорони культурною спадщиною, її формування та реалізацію на прикладі Білоцерківської міської ради, проаналізовано вплив війни на цей процес; обґрунтовано шляхи удосконалення державного управління у сфері охорони культурною спадщиною. Досліджено зарубіжний досвід правового забезпечення цього процесу, приклад для України.

Використано методичні підходи, методи дослідження, зокрема: діалектичний метод пізнання (для визначення природи державного управління в політико-правовому аспекті); логічний (для обґрунтування ролі і місця державного управління у сфері охорони культурної спадщини, модернізації механізму управління цим процесом); системний та порівняльний аналіз (для співставлення ефективності державного управління культурною спадщиною як в Україні, так і зарубіжних країнах); статистичний та абстрактно-логічний (для теоретичних узагальнень і формулювання висновків дослідження); тощо.

Виявлено, що сутність державного управління культурною спадщиною варто розглядати у розрізі властивих йому ознак, найхарактернішими з яких є такі: юридично-владний та розпорядчий характер; поширюється на всіх членів суспільства і має загальнодержавний характер; діяльність органів державного управління здійснюється на підставі та на виконання законів; має організаційний зміст; характеризується цілеспрямованістю; здійснюється на постійній основі та носить активний характер. Державна політика – це один з результатів соціальної діяльності, що створений чітко передбаченими в законі державними органами, їх представниками та службовцями, спрямована на закріплення стратегічних засад здійснення державної діяльності у різних сферах суспільного життя.

Зроблено висновок, що задля забезпечення збереження культурного надбання Білоцерківської територіальної громади, пріоритетними завданнями відділу охорони культурної спадщини і туризму є і залишатимуться актуальними: вивчення, дослідження об'єктів культурної спадщини; цифровізація пам'яток; організація ремонтно-реставраційних, протиаварійних, консерваційних робіт на об'єктах; музеєфікація об'єктів культурної спадщини; популяризація справи охорони культурної спадщини; поліпшення туристичної привабливості громади.

Відкрите російське вторгнення створило загрозу тотального нищення всіх проявів української культури. Враховуючи рекомендації міжнародних організацій та кращі зарубіжні практики, Україні необхідно встановити законодавчі рамки використання об'єктів культурної спадщини (охорони, збереження, реставрації, археологічних розкопок, документування тощо), створити умови для ведення господарської діяльності і забезпечення координації інтересів різних суспільно-політичних груп. Охороні та збереженню, значною мірою сприятиме повноцінне функціонування електронного Державного реєстру нерухомих пам'яток України, популяризацію та розвиток туризму. Позитивним у досвіді культурної політики європейських країн створення інститутів державно-приватного партнерства, які передбачають розвиток ринку культурних цінностей, спільної участі держави і приватного бізнесу в розвитку даного ринку, в економічно ефективних проектах у сфері культури.

Одержані результати можуть бути використані при формуванні державного, регіонального та місцевих бюджетів, а також при розробці Стратегії розвитку громад.

Кваліфікаційна робота магістра містить 88 сторінок, список використаних джерел із 82 найменувань, один додаток.

Ключові слова: культурна спадщина, державне регулювання, державна політика, об'єкти культурної спадщини, інституційне середовище, охорона культурної спадщини.

ANNOTATION

Volodymyr Rotaienko. State administration in the field of cultural heritage protection in Ukraine

It has been investigated theoretical and methodological principles of state administration in the field of cultural heritage protection in Ukraine, in particular, the formation and definition of this concept; correlation of categories of state activity, state administration and state policy, as well as state administration in the field of protection of cultural heritage objects: political and legal aspect. An assessment of the state policy in the field of cultural heritage protection, its formation and implementation on the example of the Bila Tserkva city council was carried out, the impact of the war on this process was analyzed; ways of improving state management in the field of cultural heritage protection are substantiated. The foreign experience of legal support of this process was studied, an example for Ukraine.

It has been used methodical approaches, methods dialectical method of cognition (to determine the nature of state administration in the political and legal aspect); logical (to substantiate the role and place of state administration in the field of cultural heritage protection, modernization of the management mechanism of this process); systematic and comparative analysis (to compare the efficiency of state management of cultural heritage both in Ukraine and in foreign countries); statistical and abstract-logical (for theoretical generalizations and formulation of research conclusions); etc.

It was revealed that the essence of the state management of cultural heritage should be considered in terms of its inherent features, the most characteristic of which are the following: juridical-powerful and administrative nature; applies to all members of society and has a nationwide character; the activities of state administration bodies are carried out on the basis of and in compliance with laws; has an organizational meaning; is characterized by purposefulness; is carried out on a permanent basis and has an active nature. State policy is one of the results of social activity, created by state bodies, their representatives and employees clearly provided for in the law, aimed at consolidating the strategic foundations of state activity in various spheres of public life.

It has been concluded that in order to ensure the preservation of the cultural heritage of the Bila Tserkva territorial community, the priority tasks of the Department of Cultural Heritage Protection and Tourism are and will remain relevant: study and research of cultural heritage objects; digitization of monuments; organization of repair and restoration, emergency, conservation works at objects; museification of cultural heritage objects; popularization of cultural heritage protection; improving the tourist attractiveness of the community.

The open Russian invasion threatened the total destruction of all manifestations of Ukrainian culture. Taking into account the recommendations of international organizations and the best foreign practices, Ukraine needs to establish a legislative framework for the use of cultural heritage objects (protection, conservation, restoration, archaeological excavations, documentation, etc.), create conditions for conducting economic activities and ensuring the coordination of the interests of various socio-political groups. The full functioning of the electronic State Register of Immovable Monuments of Ukraine, popularization and development of tourism will greatly contribute to protection and preservation. Positive in the experience of the cultural policy of European countries is the creation of institutions of public-private partnership, which provide for the development of the market of cultural values, the joint participation of the state and private business in the development of this market, in economically effective projects in the field of culture.

The results can be used in the formation of state, regional and local budgets, as well as in the development of the Community Development Strategy.

The master's qualification work contains 88 pages, the list of the used sources from 82 names, appendices.

Key words: cultural heritage, state regulation, state policy, objects of cultural heritage, institutional environment, protection of cultural heritage.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЮ СПАДЩИНОЮ В УКРАЇНІ	8
1.1. Становлення та визначення поняття культурної спадщини	8
1.2. Співвідношення категорій державної діяльності, державного управління та державної політики	17
1.3. Державне управління сфері охорони об'єктів культурної спадщини: політико-правовий аспект	22
Висновки до розділу 1	33
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЮ СПАДЩИНОЮ	35
2.1. Формування вітчизняної державної політики щодо охорони культурної спадщини, як складника національної безпеки	35
2.2. Реалізація державної політики у сфері охорони культурної спадщини на прикладі Білоцерківської міської ради: основні завдання, напрями та аналіз діяльності	46
2.3. Вплив війни на культурну спадщину України	50
Висновки до розділу 2	57
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ОХОРОНИ КУЛЬТУРНОЮ СПАДЩИНОЮ	59
3.1. Адаптація державної політики у сфері охорони культурної спадщини до міжнародних норм і стандартів	59
3.2. Зарубіжний досвід правового забезпечення охорони культурної спадщини приклад для України	67
3.3. Нормативно-правове забезпечення охорони культурної спадщини й перспективи його удосконалення	70
Висновки до розділу 3	74
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	77
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	81
ДОДАТКИ	90

ВСТУП

Актуальність досліджень. Питання охорони культурної спадщини є одним із головних напрямів збереження історичної пам'яті, формування національної ідентичності й території, а отже і національної безпеки нашої держави. Загалом, спадщина є невіддільною частиною ідентичності, приналежності та почуття добробуту людей у всьому світі. Зв'язок спільнот з їхніми священними пам'ятками, місцями, ландшафтами, артефактами, архівами, бібліотеками, танцями, музикою та іншими мистецькими починами допомагає будувати безпечні та згуртовані суспільства. Коли цю спадщину пошкоджують або заперечують, це руйнує не лише знання та пам'ять про минуле, але й будівельні блоки миру для майбутнього.

У зв'язку з означеним, оновлення підходів до формування та реалізації державної політики охорони культурної спадщини має відповідати викликам, які постали перед Україною в умовах російської агресії, а також – євроінтеграційному курсу України та набуття членства в ЄС. Це передбачає удосконалення національного законодавства щодо цього питання, закріплення беззаперечного значення культурної спадщини українського народу для збереження національної ідентичності, забезпечення стійкості та потенціалу повоєнного відновлення нашої держави. Отже, удосконалення державного управління в сфері охорони культурної спадщини України в економічному, культурно соціальному, історико-патріотичному та інших контекстах набуває надзвичайної актуальності.

Мета кваліфікаційної роботи полягає в теоретичному обґрунтуванні та практичній реалізації ефективних механізмів удосконалення державного управління у сфері охорони культурної спадщини України.

Об'єкт дослідження – інструменти та механізми управління охороною культурної спадщини в Україні.

Предмет дослідження – охорона культурної спадщини на матеріалах Білоцерківської міської ради. Київської області.

У кваліфікаційній роботі магістра застосовані загальнонаукові і спеціальні методи дослідження, зокрема: діалектичний метод пізнання (для визначення природи державного управління в політико-правовому аспекті); логічний (для обґрунтування ролі і місця державного управління у сфері охорони культурної спадщини, модернізації механізму управління цим процесом); системний та порівняльний аналіз (для співставлення ефективності державного управління культурною спадщиною як в Україні, так і зарубіжних країнах); статистичний та абстрактно-логічний (для теоретичних узагальнень і формулювання висновків дослідження); тощо.

Інформаційними джерелами написання кваліфікаційної роботи магістра були Закони України, інші нормативно-правові акти; звітно-аналітичні та статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства культури України, Українського інституту національної пам'яті, Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства, Асоціації міст України та громад, аналітичні матеріали міжнародних організацій, Білоцерківської міської ради Київської області, результати наукових досліджень тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Степанов В. Ю. Визначення поняття «культурна спадщина» в культурному просторі України. *Культура України*. Випуск 48. 2015. С.29-30.
2. Мельничук О. Всесвітня культурна та природна спадщина як складова концепції загальної спадщини людства. *Право України*. 2003. №12. С. 93-97.
3. Каткова Т. Г. Поняття культурної спадщини за міжнародним та українським законодавством. *Право і безпека*. 2005. Т. 4. № 5. С. 148–152.
4. Асейкін Р. В. Поняття «об'єкт культурної спадщини». *Право і безпека*. 2009. № 4 (31).
5. Чорна Н. Культурна спадщина України: проблеми вивчення, збереження та використання. *Наукові записки ВДПУ імені Михайла Коцюбинського*. Серія: Історія. 2021. Вип. 36. С. 67-74.
6. Чукуг С. Охорона культурної спадщини як актуальна проблема сьогодення. *Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України*. 1999. Вип. 1. С. 92–93.
7. Курило Т. В. *Правова охорона культурної спадщини України* : монографія. Львів : Вид-во «Новий Світ2000», 2005. 156 с.
8. Кривицька, Л. *Управління місцевою культурною спадщиною в Україні: огляд державної політики, джерел та моделей фінансування*: Біла книга. Львів : Лабораторія міського простору, 2019. 55 с.
9. Надольний І.Ф. Реалізація державної культурної політики як фактор розвитку духовності особи. *Культурна політика України у контексті світових трансформаційних процесів* : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Заг. ред. В.П. Подкопаєв, В.Г. Чернець. К. : ДАККіМ, 2001. С. 43–45.
10. Черник, Л. М., Коленда Н. В. *Культурна спадщина як складова туристично-економічного співробітництва*. *Науковий вісник Ужгородського університету* : Серія: Економіка. Редкол.: В.П. Мікловда, М.І. Пітюлич, Н.М. Гапак. Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла»: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. Спецвип. 33. Ч.3. С. 208–211.

11. Бейдик, О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія. Київ: Вид.-поліграф. центр «Київський університет». 2001. 395 с.
12. Тептюк Л. М., Худолей О. С. Визначення поняття культурної спадщини у сучасному українському законодавстві. Гуманітарний вісник. Серія: Історичні науки. Число 29. Вип. 13. С. 114-120.
13. Даниленко О. Повернення історико-культурних цінностей в Україну: здобутки та перспективи. Народна творчість та етнологія, 2019. 3 (379), 44–51.
14. Опалько Ю. В. Збереження культурноісторичної спадщини в сучасній Україні: проблеми та перспективи. Стратегічні пріоритети. 2007. № 1 (2). С. 83–88.
15. Давиденко І. В. Культурно-історична спадщина як основна складова розвитку культурного туризму в Україні. International scientific conference The global competitive environment: development of modern social and economic systems, April 21, 2017. Chisinau, Republic of Moldova : Baltija Publishing. 176 pages .С. 18-22.
16. Котис О. Застосування понять «культурні цінності» та «культурна спадщина» у міжнародному праві та праві Європейського Союзу. Вісник Львівського університету. Серія : Міжнародні відносини. 2012. Вип. 31. С. 189–197.
17. Подольська Є.А., Лихвар В.Д., Іванова К.А. Культурологія: навч. посіб. К.: Центр навч. літератури, 2003. С. 80.
18. Шестак В. С. Впорядкування понятійного апарату в сфері охорони культурної спадщини як напрямок удосконалення реалізації обов'язків держави з її охорони. Форум права. 2010. № 4. С. 953–959.
19. Стрельченко О.Г., Попович М. В. Природа поняття «культура» та «культурна спадщина». Науковий вісник Академії муніципального управління: Серія «ПРАВО», Випуск 1, 2014. С.88-94.
20. Волошин Ю. О., Єпіфанов О. В., Марцеляк О. В., Карпачова Н. І. Міжнародно-правові стандарти в сфері охорони культурної спадщини та їх імплементація у національне законодавство держав. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв № 2'2019.С. 35-41.

21. Кравченко О.В. Культурологічна парадигма державної культурної політики України. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Kis/2010_2/22.pdf.
22. Асейкін Р. В. Поняття «об'єкт культурної спадщини». Право і Безпека. 2009. № 4. С. 33-37.
23. Філіна А. П. Культурний простір: основні його види та культурна діяльність суспільства щодо задоволення соціокультурних потреб громадян. Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство Вип. I (6), 2016.С. 82- 86.
24. Зверховська В. Розмежування понять «культурна спадщина», «культурні цінності», «культурне надбання», та «об'єкт культурної спадщини». Юридичний вісник. 2013. № 4. С. 137–142.
25. Кулакова, Н. В. Генезис вітчизняного законодавства щодо охорони об'єктів культурної спадщини. Право і суспільство. 2015. № 2. С. 219-223.
26. Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40-44, ст.356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
27. Конвенція ЮНЕСКО «Про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text.
28. Закону України «Про охорону культурної спадщини». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 39, ст.333. Редакція від 02.10.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>.
29. Тихомиров Д. Співвідношення категорій державної діяльності, державного управління та державної політики. Теорія держави і права. 5/2020. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/5/37.pdf>.
30. Пилипишин В. П. Поняття та основні риси державного управління. Юридична наука і практика № 2 (2011). С. 10-14.
31. Малиновський В.Я. Державне управління : навчальний посібник. Київ : Атіка, 2009. 608 с.
32. Райт Г. Державне управління. пер. з англ. Київ : Основи, 1994. 432 с.

33. Романенко, Є. О. Принципи і функції державного управління. Науковий вісник: Державне управління. 2019. (1(1)). С. 91–99.
34. Кондратюк Т. В. Державна політика як складова частина системи механізмів державного управління. Інвестиції: практика та досвід № 12/2011. С. 67-70.
35. Державна політика: підручник. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. : НАДУ, 2014. – 448 с.
36. Мартиненко В. М. Державне управління: шлях до нової парадигми (теорія та методологія) : [монографія]. Х. : Вид-во ХарPI НАДУ „Магістр”, 2003. 220 с.
37. Васільєва Л. М. Дослідження сутності категорії «Державне управління». URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/9009/1/Zb%D1%96rnik%20NUCZU_2019_1%20%2810%29_%20NEW-12-17.pdf.
38. Бондаренко К. Щодо питання визначення об'єкта державного управління. Юридичний вісник, 2014/6. С.62 -66.
39. Державне управління : підручник : у2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, М. М. Білинська, О. С. Ігнатенко, М. М. Іжа, В. І. Луговий, В. С. Загорський, В. А. Ландсман, А. А. Попок, О. О. Рафальський, С. М. Серьогін, І. В. Валентюк. Київ ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.
40. Концепція зміни парадигм Т. Куна. URL: https://stud.com.ua/139799/filosofiya/kontseptsiya_zmini_paradigm_kuna.
41. Гудков С. Філософія управління як парадигма виживання суспільства. Вісник КНТЕУ. 2015. № 3 2015.С.22-30.
42. Марценко Н. С. Теоретико-правове дослідження поняття, сутності та ознак державного управління. Теорія і практика правознавства. 2017. Вип. 2 (12). 8 с.

43. Євтушенко О. Н. , Андріяш В. І. Державне управління (Основи теорії державного управління) : [навчальний посібник у трьох частинах]. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. ISBN 978-966-336-273-1. Ч. 1. Основи теорії державного управління. 2013. 268 с.
44. Державне управління: підручник. У 2 т. Т. 1. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. Київ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. 564 с.
45. Бобровська О. Ю., Антонова О. В. Практично орієнтована парадигма державного управління в процесах соціально-економічного розвитку України. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/3_2020/6.pdf.
46. Основи законодавства України про культуру. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 21, ст.294. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-12#Text>.
47. Закон України «Про культуру». Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 24, ст.168. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>.
48. Холодок В.Д. Державне управління охороною культурної спадщини в Україні: стан і перспективи розвитку. Державне будівництво. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_1_49.
49. Малімон В.І. Культурна безпека як важлива складова сталого розвитку та національної безпеки. Молодий вчений» .№ 5 (69) .травень, 2019 р.С. 308- 311.
50. Культурна спадщина та національна безпека : аналіт. доп. [В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан та ін.] ; за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 58 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.08>.
51. *Валевський О.Л.* «Пріоритетні напрями розвитку державної культурної політики в системі національної безпеки». Аналітична записка. № 27. Серія «Гуманітарний розвиток». URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/prioritetni-napryami-rozvitku-derzhavnoi-kulturnoi-politiki-v>.

52. Сухенко С.В. Особливості розвитку системи державного управління охороною культурної спадщини України. Вчені записки ТНУ ім. В.І.Вернацького. Серія :Державне управління. Том 29 (68) № 3 .2018. С.6-10.
53. Ходак І.В Наукова спадщина М.П. Дашкевича та його участь у роботі наукових інституцій. «Молодий вчений» • № 10 (98) • жовтень, 2021 р.С.210-214.
54. Федорова Л.Д. Теоретичні та правові питання збереження культурної спадщини в діяльності пам'яткоохоронних структур України. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/105592/06-Fedorova.pdf?sequence=1>.
55. Ярош А. В. Проблема збереження культурної спадщини в Україні в 20-30-х роках ХХ століття. Scientific Journal «ScienceRise» №12(41)2017.С. 9-13.
56. Закон України «Про приєднання України до Конвенції про охорону нематеріальної культурної спадщини». *Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2008, N 16, ст.153.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132-17#Text>.
57. Наказ Міністерства культури України «Про затвердження зразка облікової картки об'єкта (елемента) нематеріальної культурної спадщини України та визначення об'єктів нематеріальної культурної спадщини України» від 14.12. 2023. № 1521. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/399166__399231.
58. Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України» від 12.02.2018 р. № 105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0105734-18#Text>.
59. Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України» від 26.07.2023 № 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0403921-23#Text>.
60. Порядок визначає механізм створення та ведення Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України. URL: <https://uccs.org.ua/category/nematerialna-kulturna-spadshchyna/natsionalnyj-perelik-elementiv-nks/poriadok-stvorennia-ta-vedennia-natsionalnoho-pereliku-elementiv-nks>.
61. Білуцак Т. М., Добровольська С. І. Європейські та національні аспекти охорони, збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини:

цифрові колекції у вебінформаційному середовищі. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 1. С.41-52.

62. Валевський О. Л., Литвиненко О. М. Ситуація у сфері культури: виклики та події. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-04/kultura_vikliki.pdf.

63. ЛОТ 3. Дослідження історико-культурної спадщини України. URL: https://ucf.in.ua/m_lots/63c3ef08de862f7847376ad2.

64. Карловський Д. Окупанти на захоплених територіях борються з підручниками історії, Стусом і Бандерою. *Українська правда*. 2022. 24 берез. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/03/24/7334252>.

65. Указ Президента України від 15 січня 2023 року № 23/2023 **«Про застосування та внесення змін до персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)»**. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/232023-45589>.

66. Яковленко К. Яким має бути міністерство культури під час повномасштабної війни – позиція представників культурної спільноти. URL: <https://suspilne.media/538361-akimi-mae-buti-ministerstvo-kulturi-pid-cas-povnomasstabnoi-vijni-pozicia-predstavnikiv-kulturnoi-spilnoti>.

67. Мазур Т.В. Імплементация міжнародно-правових норм щодо захисту культурних цінностей у випадку збройних конфліктів у законодавство України. *Південноукраїнський правничий часопис*. Вип.4/3 . Одеса, 2019. С.152–156.

68. Український культурний фонд запускає інтерактивну «Мапу культурних втрат». URL: https://ucf.in.ua/news/culture_loss.

69. Рішняк О. Культурна спадщина у воєнному конфлікті: міжнародний досвід другої половини ХХ – початку ХХІ ст. та українська дійсність. *Український історичний журнал*. 2022. №4.С.159-173.

70. Є.Кравчук «Протидія стиранню культурної ідентичності під час війни та миру». URL: <https://www.ukrinform.ua/tag-kravcuk>.

71. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах

України» від 23.0.2017 №164. URL:
https://zakononline.com.ua/documents/show/384749___693079.

72. Андреюк Є.С., Бусол К.І. Коваль Д.О. та ін. Міжнародні механізми захисту культурних цінностей на окупованих територіях . URL:
<https://ppu.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Mizhnarodni-mehanizmy-zahystu-KTS-e-doc-1.pdf>.

73. Конвенція від 3 жовтня 1985 р. про охорону архітектурної спадщини Європи. Ратифікація від 20.09.2006. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_226#Text.

74. Європейська конвенція від 16 листопада 1992 р. про охорону археологічної спадщини. Ратифікація від 10.12.2003. URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_150#Text.

75. Європейська ландшафтна конвенція від 20 жовтня 2000 р. Ратифікація від 07.09.2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_154#Text.

76. Європейська конвенція від 8 листопада 2001 р. про захист культурної спадщини в формі аудіо-, відео творів. URL:
<https://regulation.gov.ua/documents/id140798>.

77. Конвенція про злочини щодо культурного майна. Приєднання від 30.04.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_001-99#Text.

78. Архипова Є. О., Клевчук О. О. Державне регулювання у сфері охорони культурної спадщини України. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 13-14. С. 51–57.

79. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» щодо збереження культурної спадщини України та національної пам'яті». URL:
<https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1675342>.

80. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» щодо збереження культурної спадщини України та національної пам'яті 9072 від 02.03.2023. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41472>.

81. Харковенко Р. Порівняльний аналіз пам'яткоохоронного законодавства Польщі та України. Український історичний журнал. 2022. №3. С.205-218.

82. **Баланюк Ю.** Європейський та український досвід збереження культурної спадщини. Освіта Рєгїону. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/1275>.